

มงคลที่ ๓๘

เขม : จิตเกษม

พันเอก สำนาน ก้านพญากลาง
ป.ธ.๙,พ.ม.

มงคลข้อที่ ๓๘ ที่ว่า **เขม** นี้ เป็นมงคลข้อสุดท้าย ที่แสดงถึงคุณลักษณะจิตของพระอริยะ เขม จึงแปลว่า จิตเกษม แต่คำว่า เกษม นี้ก็ยังไม่เป็นคำไทยแท้ เป็นการแปลแบบให้แขกเป็นแขกอยู่ เพราะคำว่า เขม เป็นภาษาบาลี ส่วนคำว่า เกษม มาจากภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นแขกด้วยกัน ดังนั้นผู้ที่ศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรมะ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างถ่องแท้

คำว่า **เกษม** นั้น พจนานุกรม ๆ ให้ความหมาย ๒ อย่าง ว่า น. สบายใจ ๑ พันภัย ๑ ดังนั้น มงคลที่ว่า **เขม** จึงแปลว่า จิตสบาย และจิตพ้นภัย หมายความว่าจิตของพระอริยะนั้นเป็นจิตที่สบายและพ้นจากภัย โดยประการทั้งปวง ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจกับศัพท์บาลีและสันสกฤต ๒ ศัพท์นี้ก่อน แล้วคิดว่าจะเข้าใจได้เองว่า พระอริยะนั้นมีจิตสบายและมีจิตพ้นภัยหรือปลอดจากภัยอย่างไร ?

คำแรก ที่ควรทำความเข้าใจก็คือคำว่า **ภัย** นั้น ได้แก่อะไร ? ว่า **ภัย** ได้แก่สิ่งที่น่ากลัว เช่น อุทกภัยสิ่งที่น่ากลัวคือน้ำ วาตภัยสิ่งที่น่ากลัวคือลม อัคคีภัยสิ่งที่น่ากลัวคือไฟ โจรภัยสิ่งที่น่ากลัวคือโจร เป็นต้น ธรรมดาจิตของมนุษย์ปุถุชนนั้น ยังตกอยู่ในวงล้อมของภัยคือเรื่องที่น่ากลัวหลายอย่าง ทั้งภัยภายนอกและภัยภายใน เราเกิดมาเป็นคนแล้ว จะต้องผจญกับภัยใหญ่ ๆ ที่เรียกว่าภัยภายใน ๓ อย่าง คือ

๑. **ชาติภัย** ภัยคือการได้เกิดมาแล้ว ดักเราอยู่ข้างหลัง (เราผ่านมาแล้ว)
๒. **ชราภัย** ภัยคือความแก่ชรา มันดักเราอยู่ตลอดชีวิตการเดินทาง
๓. **มรณภัย** ภัยคือความตาย มันดักรอเราอยู่ข้างหน้า สักวันหนึ่งจะต้องเจอมันจนได้

ทั้งสามอย่างนี้เรียกว่าภัยภายใน (ตัวเราเอง) นอกจากนี้ยังมีภัยภายนอกอีกมากมาย เช่น เรามีสามีหรือภรรยาร้าย ๆ เรามีบุตรธิดาที่ร้าย ๆ มีนายหรือลูกน้องที่ร้าย หรือมีเพื่อนฝูงที่ร้าย ๆ เป็นต้น ปะเหมาะเคราะห์ร้าย หากเราเองผลอไปสร้างเวรกรรมทำชั่วเข้าอีก ก็จะมีเคราะห์ร้ายมีภัยอันตรายกระหน่ำซ้ำเติมหนักเข้าไปอีก กล่าวได้ว่าเราตกอยู่ในวงล้อมของภัยภายในและภัยภายนอกอย่างแน่นหนามั่งคงเลยทีเดียว

คำที่สอง ที่ควรทำความเข้าใจ ก็คือคำว่า **เกษม** ซึ่งมีคำถามว่า เกשמจากอะไร? คำสอนทางศาสนาสอนไว้ว่าเกษมจากโยคะ **โยคะ** แปลว่ากิเลสเป็นเครื่องผูกมัดสัตว์ไว้ในวัฏฏสงสาร ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) นักปราชญ์ของเมืองไทยเรา ให้ความหมายไว้ว่า สภาวะอันประกอบสัตว์ไว้ในภพหรือผูกกรรมไว้กับวิบาก มี ๔ อย่าง คือ

๑. กามโยคะ เครื่องผูกคือความใคร่ (ในโลกียสุข)

๒. ภวโยคะ เครื่องผูกคือภพที่อยากเกิดอยากมีอยากเป็น

๓. ทิฏฐิโยคะ เครื่องผูกคือความคิดเห็นผิดของตนเอง

๔. อวิชชาโยคะ เครื่องผูกคืออวิชชาความไม่รู้จริง

พูดถึงเครื่องผูกแล้วทำให้คิดถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้รู้ประพันธ์เอาไว้ว่า

ปุตุโต กณฐธณํ ปาเท ภริยา หตเถ จ พนฺธนํ

ติวิธํ พนฺธนํ โลกํ สํสาเร น ปมฺณจติ ฯ

สมเด็จพระยาเดชาดิศร (โลกนิติ) ได้นำมาร้อยกรองประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพไว้ว่า

บุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว พันคอ

ทรัพย์ผูกบาทาคลอ หน่วงไว้

ภริยาเยี่ยงอย่างปอ รึงรัด มีอนา

สามห่วงใครพันได้ จึงพันสงสาร ฯ

การที่พระพุทธองค์ทรงออกผนวช ก็เพื่อทรงนำพามนุษย์ทั้งปวงให้พ้นภัย หรือพ้นจากบ่วงดังกล่าวแล้วนี้เอง จึงทรงแนะนำพร่ำสอนวิธีปฏิบัติให้มนุษย์ชาติปลอดจากภัยมาเป็นระยะ ๆ ดังเราจะสังเกตเห็นว่าในมงคลที่ ๑ นั้น พระองค์ทรงสอนให้เราพ้นจากคนร้าย จากอันตรายมาแล้ว สูงขึ้นมาอีกก็ทรงสอนให้เราปฏิบัติตัวเพื่อปลอดภัยจากความผิดต่าง ๆ สูงขึ้นมาอีกก็ทรงสอนให้เราพ้นภัยจากมารคือกิเลส และพ้นจากภัยแม่ในนรก เป็นที่สุด เรียกว่าสอนเป็นบันได ๓๘ ขั้น สูงขึ้น ๆ เป็นลำดับไป

นอกจากนี้ เพื่อให้เราพ้นจากภัยในโลกียะอย่างเด็ดขาด จึงทรงสอนให้เราบำเพ็ญอริยมรรคเพื่อตัดขาดจากภัยในโลกียะให้หมดสิ้น เพื่อจะได้ก้าวขึ้นสู่ภูมิชั้นโลกุตรอันเป็นขั้นสูงสุดยอด ปลอดภัยอย่างเต็มที่ ที่เรียกว่า**จิตเกษม** นั่นเอง คือพัฒนาจิตของเราให้พ้นจากโลกียจิต ขึ้นไปสู่โลกุตรจิต

พระอริยะท่านตัดกิเลสเครื่องผูกมัดเหล่านี้ได้แล้ว จิตของท่านจึงมีคุณภาพที่เรียกว่า **เขม** คือเกษมจากโยคะทั้งสิ้น และ ปลอดจากภัยอันตรายใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีความใคร่ ไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่ ไม่อยากมีนั่นมีนี่ ไม่มีความคิดเห็นที่ผิดพลาดบกพร่อง และไม่มีเรื่องที่ไม่รู้จริง จิตที่มีสภาพเช่นนี้จึงเป็นมงคลคือทางแห่งความก้าวหน้าอย่างสูงสุด ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าจิตเกษมเป็นมงคลอันสูงสุด ในมงคลที่ ๓๘ นี้เอง

คาถาสุดท้ายในมงคล ๓๘ นั้น เป็นคาถาสรุปรมงคลทั้งหมด ว่าเป็นเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าได้อย่างไรบ้าง ซึ่งท่านได้สรุปเอาไว้ว่า

เอตาทิสานี กตวาน สัพพตมปราชิตา

สัพพตถ โสตถิ คจฉนติ ตนเตสึ มงคฺลมุตฺตมึ

ซึ่งแปลว่า ผู้ใดปฏิบัติตามมงคลทั้ง ๓๘ ประการนี้ จะไม่พ่ายแพ้ในทุกสถาน จะถึงความสุขสวัสดิ์ในที่ทั้งปวง
นี้เป็นมงคลอันสูงสุดของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้น ฯ

ก่อนจบมงคลทั้ง ๓๘ ประการนี้ ขอนำคำประพันธ์ของท่านผู้รู้ท่านหนึ่งนามว่า ลุงเพิ่ม บัวบาน (พระ
มงคลวัฒนคุณ) ที่ท่านได้สรุปเป็นคำกลอนสอนใจไว้มาเป็นบทบทวนอีกครั้งดังนี้

พระอานนท์เถระจารย์ท่านกล่าวไว้

ผู้มีจิตเลื่อมใสทำตาม

พุทธองค์ไซ้เทวดามาทูลถาม

จะเพิ่มความสุขดีมีมงคล

มงคล ๓๘ ประการ

มงคล
มี
สวัสดิ
นั้น
ความดี
แสวงหากัน
ที่มีมนุษย์เทวดา
อยู่ที่ใจใฝ่สุขสันต์
ปรีดี มีสุขยิ่ง มงคลจริง
เกษมเปรม
พลัน ๓๘ จิต
ในดวงใจมลาย
ทั้งร้ายดี ๓๗ ผงธุลี
๓๖ ไม่เศร้าโศกหวนไหว
แกว่งเพราะโลกธรรมนำวิธี
นั้นให้แจ้ง ๓๕ จิตไม่
๓๔ การกระทำพระนิพพาน
๓๓ ได้กำไร “อริยสัจจ์” ชัดเจนดี
ประพฤติพรหมจรรย์ หมั่นฝึกใจ
ขยันจริงพันทุกข์พบสุขใส ๓๒ การ
๓๐ สนทนารธรรมตามการเบิกบานยิ่ง ๓๑
สอนง่ายให้เชิดชู ๒๙ ยามได้ดูสมณะสุขใจ
๒๗ หมั่นฝึกจิตทนได้ไม่อดสู ๒๘ ความเป็นคน
“กตัญญู” ๒๖ การฟังธรรมตามกาลสานความคิด
๒๔ ความพอเพียงเป็นเศรษฐกิจ ๒๕ ดวงหทัยยึดมั่น
เคารพผู้ใหญ่คุณวิญญู ๒๓ ดีที่สุดการถ่อมตนผลมองใส
พลาดพลั้งห่างจากกรรม มงคลล้ำมงคลเลิศเชิดชูใจ ๒๒ การ
ทางทุจริต ๒๐ สำรวมจิตสิ่งมีนเมาเรอย่าถล่า ๒๑ ไม่ประมาท
ทุกคน ๑๘ งานของตนไม่มีโทษโปรดจำ ๑๙ เว้นบาปทุกอย่าง
จนคำ ๑๖ ประพฤติธรรมนำใจใฝ่กุศล ๑๗ การสงเคราะห์ญาติสนิทมิตร
ครองพี่น้องดี ๑๔ การงานที่ไม่ตั้งค่างสร้างมงคล ๑๕ การให้ทานมีบุญมา
มารดาบิดาข้าสูงสุด ๑๒ สงเคราะห์บุตรให้ประจักษ์เป็นศักดิ์ศรี ๑๓ การสงเคราะห์
ใจใช้เหตุผล ๙ วินัยดี ศึกษาดี มีเนตน ๑๐ คำมงคลสุภาษิตเตือนจิตดี ๑๑ การบำรุง
ธรรมนำชีวิต แนวทางที่ประเสริฐเลิศมงคล ๗ ความเป็นคนคงแก่เรียนเพียรใฝ่รู้ ๘ ศิลปะอยู่ที่
มงคลพิพัฒนสวัสดิ ๔ อยู่ในประเทศที่ดีมีพุทธสอน ๕ บุญปางก่อนสงมาเสริมราศี ๖ ตั้งตนไว้ชอบ
มีมงคล ๑ ไม่คบคนพาลกันพาไปหาผิด ๒ คบคนบัณฑิตท่านพามาผล ๓ การบูชาผู้มีคุณค่าจุนชน เป็น
พระอานนท์เถรจารย์ท่านกล่าวไว้ พระพุทธองค์ชี้เวทตามาทุกถาม ผู้มีจิตเลื่อมใสใฝ่ทำตาม จะเพิ่มความสวัสดิ
มงคลวัฒนธรรม เพิ่มบารมี ไม่ตรีจิต ขอเชิญชวน ญาติสนิท มิตรสหาย ปฏิบัติ ตามมงคลคลไฉนกาย เพื่อมุ่งหมาย บุญกุศล เป็นคนงาม

หมายเหตุ: ถอดใจความจากมงคลสูตร โดย พระมงคลวัฒนคุณ (หลวงพ่อบุญรอด)

วัดป่าสาละวัน นครราชสีมา